

TIJORAT BANKLARINING KAPITAL BOZORIDAGI FAOLLIGINI OSHIRISH

Sharipov Akmal Raxmatovich

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya Ushbu tezisdagi tijorat banklarining kapital bozoridagi faolligini oshirish haqida soʻz yuritiladi.

Kalit soʻzlar: Markaziy bank, tijorat banki, kapital bozori, iqtisodiy oʻsish, moliya tashkilotlari, moliya vositachiligi, risklarni boshqarish, omonatlarni toʻplash, kreditlar, investitsiyalar.

Annotation: This thesis talks about increasing the activity of commercial banks in the capital market.

Key words: Central bank, commercial bank, capital market, economic growth, financial institutions, financial intermediation, risk management, accumulation of deposits, loans, investments.

Аннотация: В данной диссертации говорится о повышении активности коммерческих банков на рынке капитала.

Ключевые слова: Центральный банк, коммерческий банк, рынок капитала, экономический рост, финансовые институты, финансовое посредничество, управление рисками, накопление депозитов, кредиты, инвестиции.

KIRISH

Tijorat banki – korxonalar, tashkilotlar, fuqarolarga universal bank xizmatlari (hisob-kitob, toʻlov operatsiyalari, qoʻyilmalarni jalb etish, omonatlarni saqlash, ssudalar berish, shuningdek, qimmatli qogʻozlar bozoridagi operatsiyalar) koʻrsatadigan yirik kredit muassasasi. Tijorat banki bank harakatlarini amalga oshirish uchun pul mablagʻlarini, asosan, qoʻyilmalar (omonatlar), banklararo kreditlar, oʻz aksiya va obligatsiyalarini chiqarish hisobiga shakllantiradi. oʻzbekistonda dastlabki tijorat banklari Rossiya oʻrta osiyoni bosib olganidan keyin, 19-asr oxirlarida rus kapitali ishtirokida paydo boʻlgan va 1917-yildagi oktyabr toʻntarishiga qadar faoliyat koʻrsatgan. 20-asrning 90-yillari boshidan, mustaqillikdan keyin respublikada Tijorat banklari qayta paydo boʻldi.

Oʻzbekistonda Markaziy bank Tijorat banki faoliyati uchun litsenziya beradi va uning ishini nazorat qiladi. Tijorat banklari mulkchilikning turli shakllari asosida – davlat ishtirokidagi, davlat aksiyadorlik, ochiq va yopiq aksiyadorlik jamiyatlari tarzida tashkil etilgan. Respublika hududida 33 ta Tijorat banki, faoliyat koʻrsatadi (2003). Ulardan 2 tasi davlat banki, 3 tasi davlat aksiyadorlik Tijorat banki 12 tasi

xususiy bank, 4 tasi chet el kapitali ishtirokidagi banklar va 1 tasi sho'ba bankdir. Mazkur banklarning respublika hududida faoliyat ko'rsatayotgan 800 dan ortiq, filiallari va 690 dan ortiq minibanklari bor. Respublikada 7 chet el Tijorat bankilari, 4 xalqaro moliya tashkilotlarining vakolatxonalari faoliyat ko'rsatadi. Tijorat banki faoliyati o'zbekiston Respublikasining „Banklar va bank faoliyati to'g'risida“ (1996, 25 apr.) qonuniga muvofiq tartibga solinadi.¹

Tijorat banklarining kapital bozordagi roli juda muhim. Ular nafaqat moliyaviy institutlar, balki iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi asosiy o'yinchilardir. Ularning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

1. Moliya ta'minoti: Tijorat banklari investitsiyalar uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni taqdim etadilar, bu esa iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

2. Risklarni boshqarish: Banklar investorlar uchun risklarni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini yaratadilar, bu esa ularning sarmoyalarini himoya qiladi.

3. Qarz va kreditlar: Tijorat banklari korxonalar va shaxsiy mijozlarga kredit berish orqali iqtisodiy faoliyatni rivojlantiradilar.

4. Kapitalni yig'ish: Banklar omonatlarni to'playdilar va bu mablag'larni bozor moliyaviy aktivlariga investitsiya qiladilar, bu esa bozorning likvidligini oshiradi.

5. Moliyaviy vositachilik: Tijorat banklari investorlarga va qarz oluvchilarga o'zaro aloqalar o'rnatishda yordam berishadi, bu esa bozorni samaraliroq qiladi.

6. Iqtisodiy barqarorlik: Banklar orqali amalga oshiriladigan moliyaviy operatsiyalar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki ular bozorning faoliyatini nazorat qilish va tahlil qilish imkoniyatiga ega.

Umuman olganda, tijorat banklari kapital bozorida muhim vositalar bo'lib, iqtisodiy rivojlanishni va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yordam beradilar.

Tijorat banklarining kapital bozoridagi faoliyati bir qator muhim funksiyalarni o'z ichiga oladi. Ular iqtisodiy tizimda markaziy ro'l o'ynab, moliyaviy resurslarni to'plash va taqsimlashda ishtirok etadilar. Quyida tijorat banklarining kapital bozoridagi asosiy faoliyatlari keltirilgan:

1. Qarz mablag'lari taqdim etish.

Tijorat banklari mijozlarga, shu jumladan korxonalariga, turli xil kreditlar va qarz mablag'larini taqdim etish orqali investitsiyalarni moliyalashtiradilar. Bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida o'sishga yordam beradi.

2. Moliya vositachiligi.

Banklar kapital bozorida investorlar va qarz oluvchilar o'rtasida vositachi sifatida ishlaydi. Ular omonatlarni to'plab, ularni kreditlar va investitsiyalar orqali yo'naltiradilar.

¹ Elektron saytdan olingan ma'lumot.

3. Kapital yig'ish.

Banklar omonatlar va boshqa moliyaviy mahsulotlar (masalan, obligatsiyalar) orqali kapital yig'ish imkonini beradi. omonatchilar uchun xavfsiz va foydali investitsiya variantlarini taqdim etish orqali banklar mablag'larni o'zlarida saqlashga imkon beradi.

4. Risklarni boshqarish.

Tijorat banklari turli xil moliyaviy vositalar va strategiyalar orqali risklarni boshqarishda yordam beradi. Masalan, ular qarz portfelini diversifikatsiya qilish yoki derivativlar orqali risklarni kamaytirish imkoniyatlarini taqdim etadi.

5. Moliyaviy maslahat.

Banklar mijozlarga investitsiya strategiyalari va moliyaviy rejalar bo'yicha maslahat berish orqali kapital bozorida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

6. Likvidlikni ta'minlash.

Tijorat banklari bozorni likvidligini oshiradi, bu esa sarmoyalar va savdolarni osonlashtiradi. Ular bozor sharoitlariga mos ravishda tezkor va oson moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi.

7. Investitsiya xizmatlari.

Ba'zi tijorat banklari investitsiya bankchiligi faoliyatini ham amalga oshiradilar, bu esa IPO (birinchi ommaviy taklif) va boshqa moliyaviy operatsiyalarni o'z ichiga oladi.

8. Ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash.

Banklar, shuningdek, ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olib, jamiyatni rivojlantirish va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirishga ham qaratilgan.

Tijorat banklari ushbu faoliyatlari orqali kapital bozorining samaradorligini oshiradi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Ular orqali amalga oshiriladigan moliyaviy operatsiyalar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ro'l o'ynaydi.

XULOSA

Tijorat banklarining kapital bozorida faoliyatini oshirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ularning asosiy roli quyidagilardan iborat:

Moliya ta'minoti: Banklar sarmoyalarni jalb etish va iqtisodiy sektorlarga qarz mablag'lari taqdim etish orqali investitsiyalarni moliyalashtiradilar.

Risklarni boshqarish: Banklar diversifikatsiya va moliyaviy vositalar orqali risklarni kamaytirishda yordam beradi, bu esa investorlar uchun qo'shimcha xavfsizlikni ta'minlaydi.

Likvidlikni oshirish: Tijorat banklari bozorni likvidligini oshirib, savdo va investitsiyalarni osonlashtiradi, bu esa iqtisodiy faoliyatni yanada rivojlantiradi.

Moliyaviy maslahat: Banklar mijozlarga investitsiya strategiyalari bo'yicha maslahat berish orqali ularning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Ijtimoiy mas'uliyat: Tijorat banklari ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish orqali jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli, tijorat banklarining kapital bozoridagi faoliyatini oshirish, nafaqat moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, balki umumiy iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlashda muhim omil bo'lib qoladi. Banklar o'z faoliyatlarini modernizatsiya qilib, texnologiyalarni joriy etish, yangi moliyaviy mahsulotlar ishlab chiqish va mijozlarga xizmat ko'rsatishni takomillashtirish orqali yanada samarali bo'lishlari mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 11-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi o'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida o'RQ-582-son Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi o'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi o'RQ-580-son Qonuni.
4. Mirzayeva Matluba G'aybulla qizining "Mintaqaviy miqyosda banklarning kapitallashuv darajasini oshirish yo'llari" maqolasi 2023.
5. Mishkin, F. S. (2016). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson.
6. Lex.uz - O'zbekiston Respublikasi ma'lumotlar bazasi.
7. Mb.uz - O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank rasmiy sayti.